

Di sản Văn hóa Phi vật thể là gì?

Di sản Văn hóa Phi vật thể

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Intangible
Cultural
Heritage

Di sản Văn hóa

Chúng ta đều chia sẻ các biểu đạt văn hóa được truyền từ thế hệ này qua thế hệ khác, phát triển trong mối liên hệ với môi trường xung quanh và giúp hình thành trong chúng ta một ý thức về bản sắc và sự kế tục...

UNESCO và di sản văn hóa

Chúng ta quan niệm có nhiều thứ quan trọng giúp bảo vệ các thế hệ tương lai, có thể do các giá trị kinh tế hiện tại hay dự kiến của chúng, nhưng cũng có thể do chúng tạo ra những cảm xúc trong lòng chúng ta, hay do chúng giúp chúng ta cảm thấy mình thuộc về một nơi nào đó – một đất nước, một truyền thống, một lối sống. Chúng có thể là các vật có thể cảm nắm được hay các tòa nhà để khám phá, chúng tạo nên một phần của di sản và cần được nỗ lực bảo vệ.

Trong một vài thập niên gần đây, khái niệm 'di sản văn hóa' đã thay đổi một cách đáng kể, một phần do tác động của các văn kiện quốc tế của UNESCO. Di sản văn hóa không chỉ dừng lại ở các đền tháp và các bộ sưu tập hiện vật mà nó còn bao gồm các truyền thống và các biểu đạt sống do cha ông để lại như các truyền thống truyền khẩu, các loại hình nghệ thuật biểu diễn, các phong tục xã hội, các nghi lễ, lễ hội, tri thức và các phong tục tập quán liên quan đến thiên nhiên và vũ trụ, hay các tri thức và kỹ năng để làm ra các sản phẩm thủ công truyền thống.

Phi vật thể là gì?

UNESCO là tổ chức chuyên trách về văn hóa duy nhất trong hệ thống các tổ chức Liên Hợp Quốc, với nhiệm vụ hỗ trợ các Quốc gia Thành viên trong việc phối hợp và thực hiện các biện pháp phù hợp để bảo tồn di sản văn hóa một cách có hiệu quả. Trong số các biện pháp đó, việc thông qua Công ước về việc Bảo vệ Di sản Văn hóa Phi vật thể là một bước tiến quan trọng để xây dựng các chính sách mới trong lĩnh vực di sản văn hóa.

🎵 Nghệ thuật âm nhạc phức điệu của Albania

🎭 Lễ hội Carnival ở Binche, Bỉ

🎶 Kèn Duduk, Armenia

🗿 Biểu đạt truyền khẩu và tượng hình của người Wajapi, Brazil

🗿 Nghệ thuật khảm ghép đá ở Meknes, Ma-rốc

Di sản Văn hóa Phi vật thể

Dù mong manh, di sản văn hóa phi vật thể là một nhân tố quan trọng để bảo tồn sự đa dạng của văn hóa trong quá trình toàn cầu hóa tăng nhanh. Hiểu được di sản văn hóa phi vật thể của nhiều cộng đồng khác nhau giúp cho quá trình đối thoại giữa các nền văn hóa và thúc đẩy sự tôn trọng các cách sống khác nhau.

Sự quan trọng của di sản văn hóa phi vật thể không phải ở các hình thức thể hiện văn hóa mà là ở kho tàng kiến thức và kỹ năng được truyền từ đời này qua đời khác. Giá trị kinh tế xã hội của kho tàng kiến thức này liên quan đến các nhóm dân tộc thiểu số lẫn các nhóm đa số trong một quốc gia, dù là nước phát triển hay đang phát triển.

Di sản văn hóa phi vật thể là:

Truyền thống, đương đại, và sống cùng một lúc:

di sản văn hóa phi vật thể không chỉ là những truyền thống được truyền lại từ quá khứ mà còn bao gồm các tập quán đương đại của nhiều nhóm văn hóa khác nhau ở vùng nông thôn và thành thị;

Tính tổng quát: chúng ta có thể chia sẻ các biểu đạt di sản văn hóa phi vật thể tương tự với những tập quán của các nhóm người khác. Dù các biểu đạt này từ một làng bên cạnh, từ một thành phố ở bên kia trái đất, hay đã được thích nghi do sự di cư và định cư ở một khu vực khác, chúng đều là di sản văn hóa phi vật thể: chúng được truyền từ đời này sang đời khác, tiến hóa theo môi trường xung

Ảnh © Ministry of Culture of the Republic of Colombia

Ảnh © UNESCO / Veni Pinar Koffi

- 📍 Lễ hội Carnival ở Barranquilla, Colombia
- 📍 Di sản truyền khẩu Gelede ở Benin, Nigeria và Togo

quanh và hình thành trong chúng ta một ý thức về bản sắc và sự kế tục, kết nối quá khứ với hiện tại và tương lai. Di sản văn hóa phi vật thể không hướng tới các câu hỏi như liệu một số tập quán chỉ thuộc về một văn hóa cụ thể mà nó góp phần tạo ra sự gắn bó xã hội, khuyến khích ý thức về bản sắc và trách nhiệm giúp mọi người cảm thấy mình là một phần của một hoặc nhiều cộng đồng và của toàn xã hội.

Tính thể hiện: di sản văn hóa phi vật thể không chỉ là một sản phẩm văn hóa mang tính cạnh tranh vì giá trị riêng biệt và đặc sắc của nó. Nó phát triển dựa trên cộng đồng và phụ thuộc vào các tri thức truyền thống, kỹ năng và phong tục tập quán được lưu truyền trong cộng đồng, từ thế hệ này sang thế hệ

khác, hay được truyền cho các cộng đồng khác;

Tính dựa trên cộng đồng: di sản văn hóa phi vật thể chỉ có thể được gọi là di sản khi nó được thừa nhận bởi chính cộng đồng, nhóm người và các cá nhân tạo ra, lưu giữ và chuyển giao nó – nếu không có sự thừa nhận này, không ai khác có thể quyết định biểu đạt văn hóa hay tập quán nào là di sản của họ.

Ảnh © Chinese Academy of Arts

Ảnh © Chinese Academy of Arts

📍 Kinh kịch, Trung Quốc

Ảnh © OYBPAH

📍 Nghệ thuật âm nhạc Ahellil ở Gouara, Algeria

📍 Nghệ thuật âm nhạc phức điệu, vũ điệu và nghi lễ ở vùng Shoplounk, Bulgaria

Ảnh © National Museum of Cambodia

Sbek Thom, một loại hình nghệ thuật sử dụng các con rối bóng làm bằng da của người Khmer ở **Campuchia**, được biểu diễn ba hoặc bốn lần mỗi năm. Từ một hoạt động nghi lễ từ thế kỷ XV, đến nay nó đã trở thành một hình thức nghệ thuật đương đại.

Ảnh © UNESCO/Japan ETK Centre

Các dịp lễ hội mùa hát vùng Baltic ở các quốc gia **Latvia, Estonia và Lithuania** vẫn lưu giữ và phát triển truyền thống nghệ thuật biểu diễn dân gian của vùng này. Các lễ hội lớn kéo dài vài ngày cứ năm năm được tổ chức một lần ở Estonia và Latvia, và cứ bốn năm một lần khoảng 40.000 ca sĩ và vũ công, chủ yếu không chuyên, lại tụ họp tại Lithuania để biểu diễn.

Ảnh © Ministère de la Culture de Madagascar

Các cộng đồng người Zafimaniry ở **Madagascar** đã xây dựng và tiếp tục sử dụng các tri thức và kỹ năng liên quan đến gỗ, từ trồng rừng đến xây dựng đến các điêu khắc trang trí tinh xảo trên mọi bề mặt bằng gỗ của những đồ vật trang trí cũng như các dụng cụ đồ vật dành cho sử dụng.

Ảnh © Lorenzo Almenarez

Người dân **Mexico** có lễ hội tưởng niệm những người thân đã qua đời vào el Día de los Muertos (Ngày của những người âm thể) với niềm tin đó là ngày họ trở lại thăm người thân ở dương thế. Ngày lễ này là sự kết hợp giữa các tục lệ tôn giáo có nguồn gốc từ Tây Ban Nha và các ngày lễ Thiên Chúa Giáo, thường diễn ra vào khoảng cuối tháng 10 đến đầu tháng 11 hàng năm, thời điểm đánh dấu một vụ mùa trồng ngô, loại nông sản lớn nhất của quốc gia này.

Ảnh © J.K. Mwakimbi

Kỹ thuật làm vải từ vỏ cây ở **Uganda** là một trong những tri thức lâu đời nhất của con người còn lại từ thời tiền sử trước khi con người sáng tạo ra kỹ thuật dệt vải. Vải từ vỏ cây chủ yếu được sử dụng trong các lễ dâng quang hay chữa bệnh, các buổi ma chay hay các nghi lễ văn hóa khác. Tuy nhiên loại vải này cũng được dùng làm rèm cửa, màn chống muỗi, khăn trải giường hay để lưu giữ đồ đạc. Từ khi có vải cotton từ Ả Rập du nhập vào từ thế kỷ XIX, loại vải từ thân cây này không còn được làm và sử dụng phổ biến như trước và các chức năng văn hóa và tín ngưỡng của nó mới chỉ được phục hồi trong những thập kỷ gần đây.

Bảo vệ di sản sống

Cũng như văn hóa nói chung, di sản phi vật thể liên tục thay đổi, tiến hóa và ngày càng được các thế hệ sau làm giàu hơn. Rất nhiều biểu đạt và hình thức thể hiện di sản văn hóa phi vật thể bị đe dọa và có nguy cơ bị thất truyền do ảnh hưởng của quá trình toàn cầu hóa và đồng hóa văn hóa, cũng như do thiếu sự ủng hộ, tôn trọng và hiểu biết. Nếu di sản văn hóa phi vật thể không được nuôi dưỡng thì sẽ gặp phải nguy cơ bị mai một hay bị đóng băng trong quá khứ. Bảo tồn di sản và truyền dạy cho các thế hệ tương lai sẽ giúp củng cố và giữ di sản sống và cho phép nó thay đổi và thích ứng.

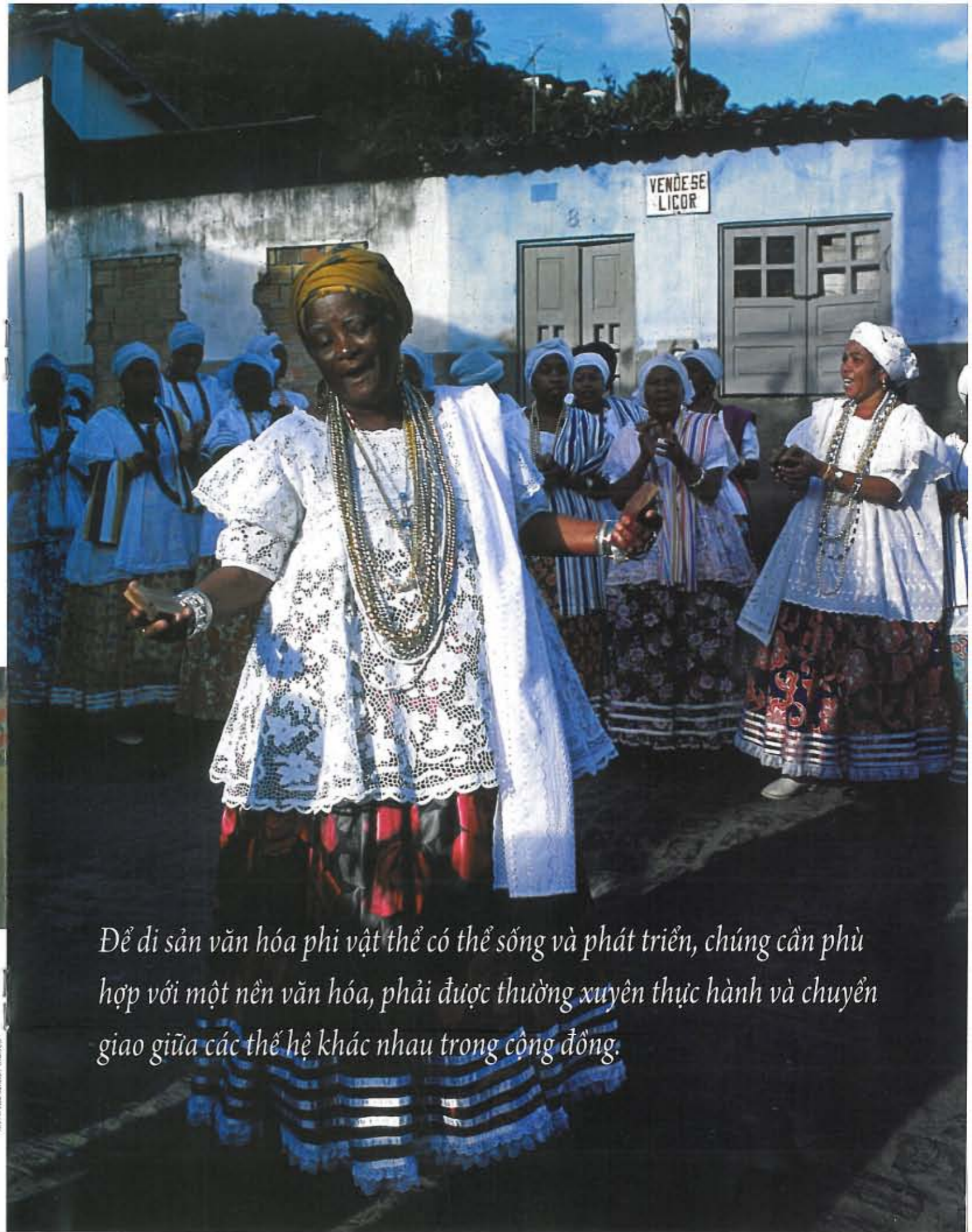
Chúng ta cần có những biện pháp bảo vệ di sản văn hóa phi vật thể khác với các biện pháp bảo tồn di tích, di sản vật thể và các không gian thiên nhiên. Di sản phi vật thể chỉ có thể sống khi chúng còn phù hợp với nền văn hóa đó, được thực hành thường xuyên và được truyền dạy giữa các thế hệ trong cộng đồng. Các nhóm

Ảnh © CULTNET

☞ Sử thi Al-Sirah Al-Hilaliyyah, Ai Cập

☞ Lễ hội Samba de Roda của vùng Recôncavo ở Bahia, Brazil

Ảnh © Luc Santez / UNESCO

Để di sản văn hóa phi vật thể có thể sống và phát triển, chúng cần phù hợp với một nền văn hóa, phải được thường xuyên thực hành và chuyển giao giữa các thế hệ khác nhau trong cộng đồng.

và cộng đồng thực hành các truyền thống và phong tục trên toàn thế giới có những hệ thống chuyển giao tri thức và kỹ năng của riêng họ, thường là truyền miệng nhiều hơn qua chữ viết. Vì vậy các hoạt động bảo vệ di sản luôn phải bao gồm các cộng đồng, nhóm và trong một số trường hợp, các cá nhân sở hữu di sản.

Nhiều di sản văn hóa phi vật thể có nguy cơ bị mai một hay biến mất nếu không có sự giúp đỡ, tuy nhiên, làm thế nào để chúng ta có thể bảo vệ và quản lý những di sản thường xuyên thay đổi và là một phần của 'văn hóa sống' nếu không đóng băng hay tái tạo chúng? Bảo vệ di sản là sự chuyển giao tri thức, kỹ năng và ý nghĩa. Nói một cách khác, bảo vệ nhấn mạnh vào các quy trình chuyển giao hay truyền dạy các di sản văn hóa phi vật thể từ thế hệ này sang thế hệ khác, thay vì tập trung vào việc tạo ra các biểu đạt cụ thể như các điệu múa, bài hát, nhạc cụ hay các sản phẩm thủ công.

Bảo vệ có nghĩa là đảm bảo di sản văn hóa phi vật thể là một phần cuộc sống của thế hệ hiện tại và sẽ được truyền dạy sang các thế hệ tương lai. Các biện pháp bảo vệ hướng tới mục tiêu đảm bảo sự sống, sự liên tục làm mới và truyền dạy. Các hoạt động nhằm bảo vệ di sản văn hóa phi vật thể có thể bao gồm xác định và tư liệu hóa, nghiên cứu, bảo tồn, thúc đẩy, tăng cường và truyền dạy di sản – đặc biệt thông qua giáo dục chính quy và không chính quy – cũng như làm sống lại một số yếu tố đã bị mai một.

Bảo vệ di sản văn hóa phi vật thể cũng là một nguồn phát triển kinh tế quan trọng, mặc dù không nhất thiết phải thông qua các hoạt động tạo nguồn thu nhập như du lịch, các hoạt động có khả năng làm ảnh hưởng đến di sản sống. Thay vào đó, nên tập trung tăng cường các chức năng của di sản văn hóa phi vật thể trong xã hội và thúc đẩy lồng ghép vào các kế hoạch chính sách phát triển kinh tế.

Di sản văn hóa phi vật thể bao gồm các truyền thống truyền khẩu, các hình thức nghệ thuật biểu diễn, các hoạt động xã hội, các lễ hội, tri thức và tập quán liên quan đến thiên nhiên và vũ trụ hoặc tri thức và kỹ năng để sản xuất các sản phẩm thủ công truyền thống.

Một công ước được quốc tế công nhận

Di sản văn hóa phi vật thể là một động lực thúc đẩy sự đa dạng văn hóa và đã nhận được sự công nhận của quốc tế và bảo vệ di sản là một trong những ưu tiên của hợp tác quốc tế.

Công ước do Đại hội đồng UNESCO thông qua năm 2003 là một trong những bộ luật quốc tế cung cấp khung luật pháp, hành chính và tài chính để bảo vệ di sản. Công ước là một hiệp ước quốc tế có giá trị về luật pháp do các Quốc gia thành viên thừa nhận quyền và nghĩa vụ của các bên liên quan.

Công ước 2003 đặt mục tiêu bảo vệ di sản văn hóa phi vật thể như một bước hướng tới các thỏa thuận quốc tế về quyền con người, các yêu cầu về tôn trọng lẫn nhau giữa các cộng đồng và trong phát triển bền vững.

Ở cấp quốc gia, Công ước kêu gọi việc bảo vệ các di sản văn hóa phi vật thể trên lãnh thổ quốc gia. Bên cạnh một số điều khoản khác, Công ước yêu cầu mỗi Quốc gia thành viên xác định và định nghĩa di sản cùng với các cộng đồng, nhóm và các tổ chức phi chính phủ liên quan.

Tất cả các Quốc gia đã thông qua Công ước tham gia họp Đại hội đồng để lựa ra 24 thành viên của Ủy ban Liên chính phủ với trách nhiệm thúc đẩy các mục tiêu của Công ước và giám sát quá trình thực hiện. Bên cạnh một số nhiệm vụ khác, Ủy ban ra quyết định lựa chọn các di sản được đưa vào danh sách của Công ước, về các hỗ trợ tài chính hoặc quảng bá các hoạt động bảo tồn có hiệu quả. Khi một di sản thuộc về nhiều hơn một quốc gia, các quốc gia liên quan

- ☞ Không gian công cộng, Việt Nam
- ☞ Di sản truyền khẩu Gelede ở Benin, Nigeria và Togo
- ☞ Nghệ thuật kể chuyện của các Meddah, Thổ Nhĩ Kỳ

được khuyến khích cùng nộp hồ sơ để cử liên quốc gia.

Các di sản văn hóa phi vật thể được Ủy ban Liên quốc gia lựa chọn sẽ được đưa vào Danh sách các Di sản Văn hóa Phi vật thể cần được Bảo vệ Khẩn cấp hoặc Danh sách Di sản Văn hóa Phi vật thể Đại diện của Nhân loại. Danh sách các Di sản Văn hóa Phi vật thể cần được Bảo vệ Khẩn cấp là danh sách quan trọng nhất vì mục tiêu của nó nhằm đưa ra những biện pháp bảo vệ phù hợp để bảo vệ các biểu đạt và thể hiện của văn hóa phi vật thể đang phải đối mặt với các đe dọa tới sức sống của chúng – tức là sự chuyển giao và tiếp tục được sáng tạo. Danh sách Di sản Văn hóa Phi vật thể Đại diện của Nhân loại nhằm ghi nhận tầm quan trọng của chúng và thúc đẩy trao đổi, qua đó thể hiện sự đa dạng văn hóa trên toàn thế giới và tôn vinh sự sáng tạo của loài người.

Ủy ban đồng thời cũng xuất bản và hiệu đính danh sách các chương trình, dự án và hoạt động được Ủy ban lựa chọn là bảo vệ di sản theo đúng các nguyên tắc và mục tiêu của Công ước. Các chương trình, dự án, và hoạt động này có thể được phổ biến như những kinh nghiệm thực hành tốt nhất.

Mặc dù chính phủ các Quốc gia thành viên của Công ước có trách nhiệm để xuất các hồ sơ di sản văn hóa phi vật thể lên Ủy ban xem xét, bộ hồ sơ này phải được xây dựng với sự tham gia tối đa và sự đồng thuận của cộng đồng hay nhóm người liên quan.

☞ Nghệ thuật nhảy Slovácko Verbůnk, Cộng hòa Séc

Chúng ta phải bắt đầu từ đâu?

Cũng như các di tích và tác phẩm nghệ thuật có thể được xác định và tư liệu hóa, di sản văn hóa phi vật thể cũng có thể được thu thập và tư liệu lại. Trong thực tế, đối với mỗi quốc gia, bước đầu tiên để bảo vệ di sản văn hóa phi vật thể là xác định các biểu đạt và hình thức có thể được coi là di sản văn hóa phi vật thể để tư liệu hóa lại và làm kiểm kê các di sản này. Các danh sách kiểm kê này sẽ là nền tảng để xây dựng các biện pháp bảo vệ các biểu đạt và hình thức thể hiện của di sản văn hóa phi vật thể được miêu tả và thống kê. Các cộng đồng có liên quan cần phải tham gia vào quá trình xác định và định nghĩa di sản văn hóa phi vật thể của họ; họ mới là những người quyết định các yếu tố nào là di sản của họ.

Kiểm kê di sản văn hóa phi vật thể cần bao gồm tất cả các hình thức biểu hiện, không kể mức độ thực hành, bao nhiêu người tham gia, hay mức độ ảnh hưởng của nó tới cộng đồng. Chúng ta cũng cần lưu ý tới các di sản bị đe dọa hay chịu nhiều áp lực nhất. Mức độ phổ biến của các biểu đạt và thể hiện văn hóa phi vật thể, số người tham gia và tác động của di sản cần được ghi lại trong danh sách kiểm kê nhằm thể hiện sức sống mạnh hay yếu của di sản. Do di sản văn hóa phi vật thể luôn thay đổi, các danh sách kiểm kê cũng cần được cập nhật thường xuyên.

Cộng ước ủng hộ những nỗ lực của các Quốc gia thành viên (các quốc gia đã ký và thông qua Công ước) trong việc bảo vệ di sản văn hóa phi vật thể. Các Quốc gia thành viên có thể đề xuất lên Ủy ban Liên chính phủ yêu cầu hỗ trợ quốc tế cho việc chuẩn bị các danh sách kiểm kê và các chương trình, dự án và hoạt động nhằm bảo vệ các di sản được ghi nhận trong Danh sách các Di sản Văn hóa Phi vật thể cần được Bảo vệ Khẩn cấp.

Bản thân các cộng đồng cũng tham gia vào quá trình xác định và định nghĩa di sản văn hóa phi vật thể: họ là những người quyết định các tập quán và yếu tố nào là di sản văn hóa của họ.

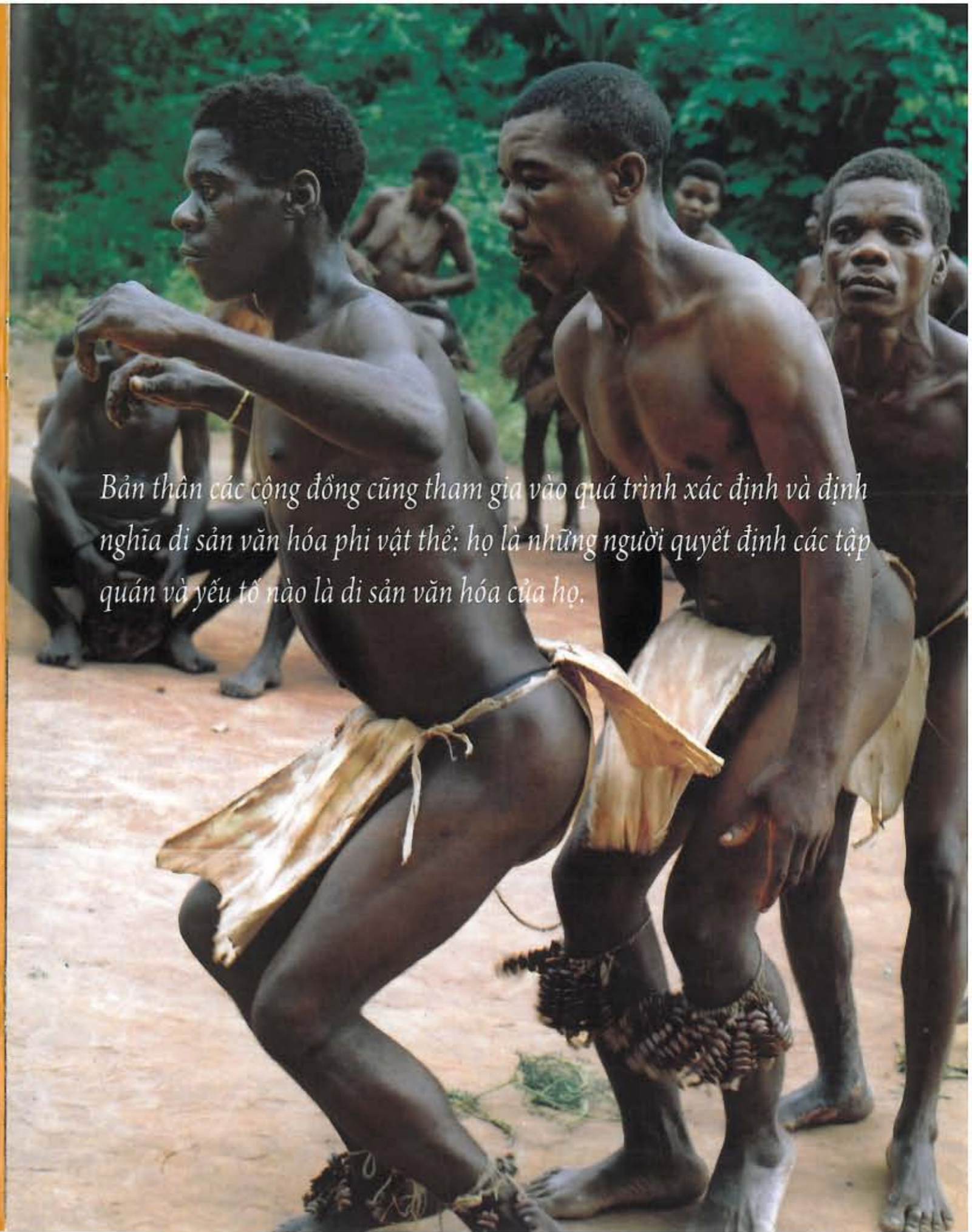
⊗ Không gian Văn hóa Villa Mella, Cộng hòa Dominican

⊗ Lễ hội Patum ở Berga, Tây Ban Nha

Ảnh: UNESCO/ICOMOS/UNESCO

⊗ Hát phức hợp của Aka Pygmies, Trung Phi

NORWEGIAN MINISTRY
OF FOREIGN AFFAIRS

With the support of the Government
of Norway

Di sản
Văn hóa
Phi vật thể

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Intangible
Cultural
Heritage

Được truyền dạy từ thế hệ này sang thế hệ khác, di sản văn hóa phi vật thể được các cộng đồng và các nhóm người không ngừng tái tạo, đồng thời hình thành trong họ một ý thức về bản sắc và sự kế tục, qua đó khích lệ thêm sự tôn trọng đối với đa dạng văn hóa và tính sáng tạo của con người.